

Primanjkljaj žensk na mestih političnega odločanja je največja in za zdrav družbeni razvoj najbolj pogubna družbena krivica nedokončane demokracije, saj je v Sloveniji več volilk kot volilcev. Večina volilk in volilcev, ne samo v Sloveniji, se tega dejstva povsem ne zaveda. Toda ko neka družbena krivica postane dovolj očitna, začne med poštenimi ljudmi delovati preprost občutek sramu. Ko ta občutek sramu prevzame večino volilk in volilcev, ti spremenijo svoje volilno vedenje: kaznujejo stranke, ki tega ne upoštevajo in nagrajujejo stranke, ki to krivico ne samo besedno obsojajo, ampak tudi odpravljajo. Od politične modrosti prebujenih žensk in solidarnosti pa je v največji meri odvisno, kako hitro bodo zorele razmere, v katerih političnim prvakom ne bo preostalo nič drugega, kot da spremenijo svoja najljubša pravila igre.

števati dvoje predpostavk. Prva predpostavka je nujnost širokega, večdisciplinarnega pristopa. V preučevanje aktualnih sprememb v socialni politiki moramo vključevati znanja ekonomije, sociologije, politologije, demografije..., k čemur nas sili že sama narava tega fenomena. Druga predpostavka pa je nujnost upoštevati položaj v novindustrializiranih in industrializirajočih deželah, ki prav pošteno mešajo štrene donedavno avtocentričnim nacionalnim ekonomijam. Obdobja, v katerem so se te države v istem stavku pojavljale le, če je šlo za preučevanje prvega in tretjega sveta, je nepreklicno konec. Te države postajajo v skoraj vseh pogledih najmanj enakopravne partnerice razvitim zahodnim družbam, na številnih področjih pa celo diktirajo razvojne smernice.

Esping-Andersen in ostali avtorji so v svojih prispevkih upoštevali obe predpostavki. Pri tem je še posebej zanimivo to, da so s svojimi prispevki pokrili zelo široko geopolitično področje. Zato je zbornik vsebinsko razdeljen na dva dela. V prvem delu 'Decline or Renewal in the Advanced Welfare States' so štirje prispevki, v katerih avtorji tematizirajo krizo, stanje in perspektive držav z razvitimi institucijami socialne države, pa četudi so te bolj skope. Avtorji obravnavajo stanje skandinavskih blaginjskih sistemov ki so vedno zanimivi vsaj kot prototip socialne demokracije (John Stephen), na kontinentalnem delu Evrope (Gosta Esping-Andersen), v Avstraliji in Novi Zelandiji (Francis Castles) in Severni Ameriki (John Myles). V drugem delu pa so avtorji v treh prispevkih preučili stanje v treh posebej zanimivih delih sveta in možne smernice razvoja institucij in praks socialne države. Pri tem so pokrili del Latinske Amerike (Evelyne Huber), del vzhodne Azije, kot posebej zanimivo področje zaradi številnih gospodarsko uspešnih držav brez razvitih blaginjskih institucij v pravem pomenu besede (Roger Goodman in Ito Peng) in pa srednjo in vzhodno Evropo kot področje čedalje bolj erodiranih institucij socialnega varstva (Guy Standing).

Avtorji študij v nasprotju s pisci nekaterih prodajnih uspešnic niso imeli zelo ostrega stališča o vzrokih krize socialne države in krivdo zvalili na en dejavnik. Zavedajo se, da

970
Borut RONČEVIČ

Gosta Esping-Andersen (ur.)
Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies
SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1996

Gosta Esping-Andersen je v tistem delu družboslovne srenje, ki se ukvarja s preučevanjem socialne politike, nedvomno ena ključnih osebnosti. O tem priča tudi odmevnost in vpliv njegovih del. Največji uspeh je nedvomno dosegel z delom 'Three Worlds of Welfare Capitalism' (Polity Press, Oxford, Cambridge, 1990), ki je postalo del železnega repertoarja študija socialne politike.

Z ureditvijo zbornika *Welfare States In Transition* se je Esping-Andersen aktivno vključil v debato o krizi socialne države, ki je aktualna vsaj od sredine osemdesetih let, v drugi polovici tega desetletja pa se je, skladno z naraščanjem teže obravnavanih težav, močno zaostрила in pritegnila številne uveljavljene družboslovce z zelo različnih področij. V tej debati se je izkazalo, da je potrebno pri preučevanju te tematike upo-

obstajajo različni vzroki za krizo socialne države. Del vzrokov pripišejo sami naravi socialne države, ki spodjeda težnjo po investiranju, varčevanju in delu. Del vzrokov leži v kataklizmični demografski strukturi populacije, zaradi česar postaja klasična 'medgeneracijska pogodba' preživeta in neprimerena. Del vzrokov pa izvira iz posledic nove, globalne organiziranosti ekonomije, ki je nadomestila svet zaprtih avtocentričnih nacionalnih ekonomij. Toda hkrati poudarijo tudi to, da težo teh težav vse prepogosto precenjujejo. Poleg tega je včasih težko ločiti med eksogenimi in endogenimi viri krize. Študije so pokazale, da je kriza načinov zagotavljanja blaginje ponekod posledica nepravilnega delovanja trga dela (ZDA in Kanada), drugje pa posledica neprilagodljivosti socialne države, ki je pogosto 'zamrznjena v preteklosti', obstaja in deluje pa v povsem novih okoliščinah.

Te razlike nazorno kažejo, kako nepravilna je lahko generalizacija na podlagi določenih (omejenih) izkušenj ter implementacija teh večinoma parcialnih premis v politikah, ki naj bi se izvajale v novoindustrializiranih državah. Neoliberalne struje tako predlagajo prevzemanje čilenske poti privatizacije tudi v ostalih delih Latinske Amerike in v srednji in vzhodni Evropi in ga postavljajo pred švedski socialdemokratski 'welfare' model. Ta model se je po njihovem mnenju izkazal kot neuspešen. Številni kritiki neoliberalizma pa trdijo, da bi v tem primeru prišlo do nepotrebnega in tudi kontraproduktivnega siromašenja velikega dela prebivalstva, kar se je zgodilo tako v Čilu kot tudi v ZDA, kjer so najbolj dosledno izpeljali liberalizacijo trga dela in privatizacijo socialnih storitev. Zanimivo je, da se zdi, da srednja pot med obema skrajnostma ni več mogoča, čeprav bi bila v tem trenutku morda najbolj potrebna.

Dilema med tema dvema strategijama je ena temeljnih ugotovitev te študije. Največji evropski problem je kronično visoka brezposelnost, v severni Ameriki, ki s strategijami deregulacije uspešno premaguje te težave, pa je opazna čedalje večja socialna polarizacija in seveda visoka stopnja revščine. To simptomizira morda temeljno dilemo modernih družb: ali nizka stopnja brezpo-

selnosti ali pa velikodušna egalitaristična socialna zaščita.

Neoliberalna struja, ki tako v teoriji kot v praksi postaja čedalje močnejša, nasprotuje visokim in še naraščajočim davkom in delavskim bonitetam. Te povzročajo manjšanje fleksibilnosti trga dela in rast brezposelnosti. Rešitve iščejo v preusmeritvi iz pasivnih v aktivne zaposlitvene politike, v harmonizaciji delovnih in družinskih obveznosti in socialnem investiranju: usposabljanju ljudi različnih poklicev za dela, ki so potrebna v prihajajoči post-industrijski družbi. 'Investiranje v človeški kapital' postaja ključna sintagma novega obdobja. Podobne debate se pojavljajo tudi v razvitih državah vzhodne Azije in Latinske Amerike, ki se soočajo z velikim problemom, staranjem populacije. V mnogih državah dragi socialni programi sploh ne obstajajo, ker so mnoga gospodarstva postala uspešna šele takrat, ko so razvite blaginjske države šele prišle v krizo. V teh državah obstaja, še zlasti med elitami, močan odpor do instalacije dragih blaginjskih sistemov, saj bi s tem eliminirali temeljno komparativno prednost: nizko ceno dela. Ker pa se vsi zavedajo, da tako stanje ne bo trajalo v nedogled, je že opazna preorientacija industrije v proizvodnjo z visoko dodano vrednostjo. Zato ne preseneča poudarjanje in krepitev izobraževalnih sistemov, kar je že dolgo značilnost Japonske, sedaj pa to potezo v veliki meri prevzemajo tudi te države.

Simptomi krize socialne države so postali očitni v zadnjem desetletju. To je dovolj dolgo obdobje, da so se lahko države različno odzvale na spremenjene okoliščine. Pri tem so ubirale zelo različne poti. Esping-Andersen izpostavi tri poti: skandinavsko pot, neoliberalno pot in pot redukcije dela. Skandinavski tip blaginjske družbe se je začel od ostalih izraziteje ločevati šele v sedemdesetih letih z uvedbo aktivnih zaposlitvenih politik, ekspanzijo socialnih storitev in poskusi izenačevanja spolov. Te strategije se naslanjajo predvsem na rast javnega sektorja. To ima tako pozitivne kot tudi negativne posledice. Ahilova peta tega sistema je visoko in še naraščajoče davčno breme. Težavam, ki izvirajo iz tega, se danes izogiba le Norveška in to po zaslugi naftnih

virov v Severnem morju. Vse države, tudi Švedska, so morale ubrati pot redukcije določenih bonitet. Zanimivo je, da je bil večji del teh redukcij izrazito koristen, saj so bile bonitete tako visoke, da so skoraj spodbujale absentizem, katerega stopnja je na švedskem zelo visoka, poleg tega pa ljudi ta sistem ni spodbujal k izobraževanju. Močno so okrepili poudarek na 'workfare' dimenziji, kar se odraža v zahtevah države po izobraževanju kot del pogojev za prejemanje nadomestila za brezposelnost. Opazen je tudi premik v smeri decentralizacije in privatizacije socialnih storitev. Vendar ne gre za klasičen neoliberalizem trženja storitev. Vsi ponudniki ostajajo podrejeni centralno definiranim normam.

Neoliberalnim strategijam sledijo številne države. Pristopi so zelo različni, vendar pa imajo močan skupni imenovalec: z upadanjem ekonomske rasti in rastjo brezposelnosti se soočajo s strategijami fleksibilizacije trga dela. To kombinirajo z različnimi sistemi povečevanja selektivnosti socialno-varstvenih programov, postopnim opuščanjem bonitet in zelo močno 'workfare' orientacijo. Temeljna predpostavka je, da bo moral trg nadomestiti mrežo javnih zavodov za opravljanje socialnih storitev. Posledice take orientacije so naraščanje revščine in socialna polarizacija. Edini način, da bi se izognili temu, da bi postala slabo plačana dela vstop v začarani krog revščine, se zdijo aktivne politike socialnega investiranja.

Tretjo pot, ki jo Esping-Andersen imenuje 'pot redukcije dela', najbolj opiše pojem, ki se zadnje čase pogosto pojavlja: 'jobless growth'. To pomeni, da podjetja dosegajo lepe poslovne rezultate, makroekonomski kazalci pa so zelo ugodni. Ob tem pa stopnja brezposelnosti raste. Za razliko od Skandinavcev ali Američanov, se Evropejci tega lotevajo na povsem drugačen način, s spodbujanjem izstopa iz sfere dela. Temeljni mehanizem te strategije je zgodnje upokojevanje. Rezultati so ugodni le kratkoročno. Dolgoročno pa pomenijo dvig davkov in s tem dvig cene delovne sile. Zaradi tega so trgi delovne sile v Evropi zelo rigidni. Posledica tega pa je delitev aktivnih prebivalcev v dve skupini. Prvo tvorijo insiderji, ki uživajo relativno visoko varnost zaposlitve,

številne bonitete vezane na delovno mesto, visoke osebne dohodke ipd. V drugo pa sodi čedalje več brezposelnih, ki jim je pot do zaposlitve skoraj zaprta, še posebej, če ne posedujejo kakih posebnih veščin in kvalitet. Od tod izvira skoraj alarmantna stopnja mladinske brezposelnosti. Zaradi zelo močnih sindikatov so poskusi fleksibilizacije tega sektorja praviloma neuspešni, čeprav je čedalje bolj očitno, da bo to potrebno storiti.

Spremembe, ki se dogajajo, seveda niso hitre in radikalne. Prej bi lahko rekli, da gre za zamrzitev obstoječih odnosov. To nas pravzaprav ne bi smelo presenetiti. Gre za dolgoletno kontinuiteto socialnih in ekonomskih politik, ki so se, čeprav gre za odnose, ki lahko variirajo, institucionalizirali. Ne sme nas čuditi, da številne interesne skupine težijo k perpetuiranju teh odnosov v nove okoliščine, pa čeprav so ti še tako drugačni in neprimerni.

Seveda Esping-Andersen in ostali avtorji študij ne morejo storiti tega, česar ni storil tudi nihče pred njimi: ponuditi odgovor na vprašanje, kako naj se soočamo s temeljnimi dilemami in težavami, ki tarejo sodobne družbe. Njihovo delo nam zgolj omogoči opaziti nekatere strateške smernice, ki se jih bo treba v bodoče držati, da bi se izognili različnim pastem. Ena izmed temeljnih smernic je - in tu Esping-Andersen v veliki meri povzema švedski model izobraževanja delavcev - aktivna politika socialnega investiranja. Če se že moramo sprijazniti s tem, da vrnitev v polno zaposlenost pomeni večjo neenakost, moramo vsaj poskrbeti, da 'lousy jobs' ne bodo v tako veliki ali še v večji meri kot sedaj pot v krog revščine, ampak bodo to delovna mesta, ki bodo omogočala prvi vstop v sfero dela za mlade, imigrante in številne marginalizirane skupine. Če bomo uspeli oblikovati uspešne strategije socialnega investiranja, bodo 'lousy jobs' postali marginalen blaginjski problem. Vsekakor pa se ne smemo zanašati na to - in to Esping-Andersen izrecno poudari - da bodo kasnejše generacije pomrle in da bodo novoindustrializirane dežele dvignile stroške delovne sile. Za vsako južno Korejo na svojo priložnost čaka nova Južna Koreja.